

Olsztyn, dn. 19.12.2021 r.

Prof. dr hab. Arkadiusz Żukowski
Instytut Nauk Politycznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie
e-mail arkadiusz.zukowski@uwm.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Natalii Marcinkowskiej pt. „Polityka edukacyjna Kuby oraz jej znaczenie w rozwoju wzajemnych relacji z wybranymi państwami”, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wydział Nauk o Polityce i Administracji, Bydgoszcz 2021, ss. 296 (promotor dr hab. Maria Ewa Szatlach, prof. nadzw. UKW)

Problematykę recenzowanej rozprawy doktorskiej należy uznać za niszową, nie tylko w wymiarze podmiotowym, ale głównie przedmiotowym. Rzadko bowiem w pracach na stopień czy tytuł naukowy przedmiotem analizy jest polityka edukacyjna państwa w kontekście jego relacji międzynarodowych. Studium przypadku jakim w rozprawie została Kuba należy wysoko ocenić, zwłaszcza, że problematyka ta w zasadzie nie była poruszana kompleksowo nie tylko w polskim dyskursie naukowym, ale poza nielicznymi przykładami także na świecie. Problematyka ta jest złożona i wymaga od badacza dużej wiedzy, podbudowy teoretycznej, dyscypliny metodologicznej oraz obiektywnego spojrzenia na teksty o zabarwieniu ideologicznym (te zarówno kubańskie, jak ich oponentów).

Przedmiot rozprawy został ściśle nakreślony: współpraca edukacyjna, naukowa i kulturalna Kuby z wybranymi podmiotami międzynarodowymi w odniesieniu do ich wewnętrznych uwarunkowań oraz wzajemnych relacji w przeszłości i współcześnie.

Cel rozprawy dotyczył określenia znaczenia polityki edukacyjnej Kuby, ze szczególnym uwzględnieniem współpracy międzynarodowej, w rozwoju jej wzajemnych relacji z wybranymi państwami: Stanami Zjednoczonymi, państwami Ameryki Łacińskiej i Unii Europejskiej. Wybór do analizy tych podmiotów stosunków międzynarodowych jest prawidłowy. Wartościowym w odniesieniu do

relacji Kuby z Unią Europejską i państwami członkowskimi było uwypuklenie roli relacji kubańsko-hiszpańskich. Poza tym spektrum analizy zostało poszerzone o stosunki Kuby z Rosją i państwami byłego ZSRR oraz państwami Afryki chociaż nie ujęto tego w odrębne części rozprawy. Taka perspektywa badawcza daje pełny obraz stosunków edukacyjnych Kuby z otoczeniem międzynarodowym.

Sformułowano też sześć szczegółowych celów badawczych. Cel główny i cele szczegółowe zostały zrealizowane.

Sformułowano pięć hipotez badawczych, które spełniają kryteria naukowości, m.in. prostota, adekwatność i konkretność. Słusznie odnoszą się one do treści poszczególnych pięciu rozdziałów. Przyjęto, że współpraca edukacyjna jest istotnym elementem polityki oświatowej Kuby, co czyni to państwo ważnym aktorem stosunków międzynarodowych w tej sferze w regionie i na świecie. Aktywny udział Kuby w działaniach edukacyjnych, naukowych i kulturalnych wpływa korzystnie na jej rozwój społeczno-ekonomiczny oraz wzmacnianie jej integracji i stosunków międzynarodowych, co może przyczynić się do złagodzenia negatywnych skutków ekonomicznej blokady USA. Może też stanowić potencjalną drogę do rozpoczęcia konstruktywnego dialogu między Kubą i USA, zwłaszcza na polu edukacji wyższej i współpracy środowisk akademickich, co z kolei stwarza szansę na zażegnanie historycznego konfliktu i poprawę relacji bilateralnych, jak i w całym regionie. Współpraca edukacyjna Kuby z państwami Ameryki Łacińskiej i Karaibów wzmacnia procesy integracyjne regionu i może pomóc w zredukowaniu nierówności edukacyjnych i społecznoekonomicznych na jego obszarze. Współpraca Kuby z Unią Europejską i jej państwami członkowskimi na polu edukacji, nauki i kultury zwiększa skuteczność działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, pomyślnego przebiegu reform na Kubie oraz integracji latynoamerykańskiej i międzyregionalnej.

Powyższe hipotezy zostały w sposób pogłębiony zweryfikowane w procesie badawczym.

Ponadto postawiono 9 głównych pytań badawczych, które podobnie jak sformułowane hipotezy należy ocenić pozytywnie w kontekście rozwiązania problemu badawczego. Ostatnie dziewięć pytań badawczych wykracza poza problematykę tytułową rozprawy (Czy i w jaki sposób zwiększenie równości w dostępie do edukacji dobrej jakości może wpłynąć na zmniejszenie nierówności

społeczno-ekonomicznych na świecie?) i ma znaczenie globalne, co też należy ocenić pozytywnie.

W tytule rozprawy nie wprowadzono cezur czasowych, ani dolnej ani górnej, co należy uznać za słuszny zabieg. Badana problematyka dotyczy przede wszystkim współczesności, słusznie sięgnięto także do okresu pierwszych dekad po rewolucji na Kubie w 1959 roku.

Kompetentnie zarysowano stan badań w Polsce, a także na świecie. Jak zasygnalizowano wcześniej, niezmiernie rzadko problematyka edukacyjna w kontekście stosunków międzynarodowych związana z Kubą była przedmiotem badań polskich naukowców z dziedziny nauk humanistycznych i społecznych, w tym także prac na stopień doktora i doktora habilitowanego oraz tytuł profesora¹. Autorka ma dobre rozeznanie w literaturze przedmiotu dotyczącej tytułowej tematyki rozprawy, zwłaszcza tej w języku hiszpańskim.

Na podkreślenie zasługuje wykorzystanie licznych i różnorodnych źródeł, głównie aktów prawnych (m.in. rozporządzeń, ustaw, konstytucji) i innych dokumentów (komunikatów, zaleceń, itp.), rządowych publikacji i stron internetowych, raportów i przewodników instytucji unijnych, raportów oświatowych i innych publikacji organizacji międzynarodowych publikowanych w kraju i za granicą oraz innych instytucji, centrów badawczych i organizacji oświatowych, artykułów prasowych publikowanych w sieci i innych źródeł internetowych, w tym baz danych UIS (UNESCO), Bank Światowy, Eurostat, i ONEI (Kuba).

Adekwatnie zostały zastosowane metody badawcze nauk społecznych, w tym właściwe dla badań polityki oświatowej i pedagogiki porównawczej: metoda historyczna i podejście narodowe oraz analizy - uwarunkowań mających wpływ na

¹ W Polsce problematyka Kuby w doktoratach i habilitacjach była przedmiotem zaledwie kilku rozpraw, zob.: Katarzyna Helena Krzywicka, Kuba w środowisku międzynarodowym (1975-1995), promotor: Edward Olszewski, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Politologii, Lublin 1995 (rozprawa doktorska); Krzysztof Siwek, Dyplomacja USA wobec prób dialogu politycznego z Kubą w latach 1961-1975, promotor: Teresa Maria Kulak, Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych; Instytut Historyczny, Wrocław 2011 (rozprawa doktorska); Katarzyna Halina Dembiczy, Imponderabilia kubańskiej transformacji, Uniwersytet Jagielloński, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Kraków 2018 (rozprawa habilitacyjna); Michał Chmara, Ideologia Rewolucji Kubańskiej (1959-1970), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Nauk Społecznych, Poznań 1992 (rozprawa habilitacyjna); Bogumiła Jadwiga Lisocka-Jaegermann, Tożsamość kulturowa społeczności regionalnych. Studium kubańskiego Oriente, promotor: Andrzej Dembiczy, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa 1996 (rozprawa doktorska).

rozwój systemów edukacji i polityk oświatowych; ideologii edukacyjnych; struktury i sposobu funkcjonowania systemów oświatowych; komparatystyczna wybranych wskaźników edukacyjnych. Kluczowym było zastosowanie komparatystyki danych jakościowych i ilościowych. Kwestie metodologiczne i teoretyczne w sposób zadawalający są przedstawione w Rozdziale I.

W kontekście podbudowy teoretycznej celnym była deklaracja sięgnięcia do teorii ról międzynarodowych i zaadoptowanie ich do przypadku współczesnej Kuby (początkowo rola „klienta” w stosunkach z ZSRR; rola „rewolucjonisty” w relacjach z Ameryką Łacińską; rola „wyzwoliciele” z państwami Afryki oraz rola „wroga” w stosunkach z USA).

Rozprawa składa się z: Wstępu, pięciu rozdziałów i Zakończenia. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter wprowadzający do zasadniczej problematyki rozprawy. Z kolei trzy następne dotyczą *clou* problemu badawczego. Merytorycznie uzasadnionym było wprowadzenie w rozdziałach III., IV. i V. pierwszego podrozdziału dotyczącego zarysu historycznego relacji Kuby ze Stanami Zjednoczonymi, państwami Ameryki Łacińskiej i Karaibami oraz z Unią Europejską. Każdy rozdział kończy się krótkim podsumowaniem, co stanowi jeden z licznych pozytywów rozprawy. Strukturę rozprawy dopełnia: Spis tabel (10 tabel), Spis wykresów (3 wykresy), Spis map (1 mapa) i Bibliografia. Spis treści poprzedzają podziękowania oraz dedykacja, co jest rzadkie w rozprawach doktorskich w Polsce, ale świadczy pozytywnie o kulturze osobistej Autorki. Strukturę rozprawy należy uznać za przemyślaną i logiczną, stanowi ona jeden z jej pozytywów. Warto podkreślić, że tabele i wykresy to opracowania autorskie.

Wstęp rozprawy jest kompletny (ujęte wszystkie elementy) i merytorycznie należy go ocenić wysoko.

W Rozdziale I. pt. „Wprowadzenie do polityki edukacyjnej” w sposób kompetentny odniesiono się do kwestii teoretyczno-metodologicznych. Precyzyjnie zdefiniowano najważniejsze pojęcia związane z edukacją, wychowaniem i polityką oświatową oraz uwzględniono zagadnienia teorii i praktyki polityki edukacyjnej (m.in. pojęcia „pedagogika”, „polityka oświatowa/edukacyjna”). Ważnym było klarowne ukazanie znaczenia uwarunkowań historycznych, społecznych, ekonomicznych, kulturowych, a głównie politycznych wpływających na systemy

oświatowe, co pozwoliło na uchwycenie związku pomiędzy polityką a edukacją, a ściślej pomiędzy ustrojem politycznym państwa (systemem politycznym) a charakterem jego polityki edukacyjnej, w tym przedstawienie i interpretacja poglądów na edukację różnych ideologów, m.in. Marksa, Engelsa i Lenina oraz współczesnych podejść lewicowych, liberalnych i konserwatywnych (zob. podrozdział pt. „Polityka edukacyjna a system polityczny”). Równie klarownie przybliżono metodologię badań oraz różne formy współczesnej międzynarodowej współpracy edukacyjnej.

Ważnym zabiegiem było wyróżnienie współpracy międzynarodowej jako istotnego elementu polityki edukacyjnej państwa oraz ukazanie licznych korzyści społecznych, ekonomicznych i politycznych z niej wynikających. Dopełnia je eksplanacja założeń metodologicznych badań pedagogiki porównawczej dla rozwoju współpracy międzynarodowej.

Rozdział II. pt. „Polityka edukacyjna na Kubie w XX i XXI wieku” jest w całości poświęcony problematyce kubańskiej edukacji w ujęciu historycznym poprzez m.in. dogłębną analizę aktów prawnych oraz systemu organizacyjnego (od czasów kolonizacji hiszpańskiej, m.in. znaczenie pedagogiki José Martí), poprzez okres panowania dyktatury Fulgencio Batisty (m.in. przywołanie danych na temat wysokiej skolaryzacji na Kubie, co rzadko jest dostrzegane), do okresu bezpośrednio po rewolucji kubańskiej 1 stycznia 1959 roku i rządu Fidela Castro (Integralne Reformy Nauczania, Uchwała Nacjonalizacji Nauczania, Konstytucja Kuby z 2076 i 2019 roku, koła zainteresowań, koła dziecięce, rola nauczycieli) oraz dwóch dekad XXI wieku. Na pozytywną ocenę zasługuje charakterystyka oraz periodyzacja i struktura przemian edukacyjnych na Kubie oraz ukazanie licznych i różnorodnych form współpracy międzynarodowej Kuby w sferze edukacji (m.in. 2 tys. porozumień międzynarodowych) i znaczenie internacjonalizacji jako elementu polityki edukacyjnej Kuby. Rozdział ten stanowi ważną podstawę do dalszych analiz komparatystycznych związanych polityką edukacyjną Kuby wobec środowiska międzynarodowego.

Pozytywem było ukazanie ewolucji edukacji i pedagogiki Kuby na tle przeobrażeń politycznych, ekonomicznych i społecznych, w szczególności jej ideologizacji po rewolucji 1959 roku. Wartościowym była prezentacja i interpretacja

wskaźników edukacyjnych Kuby na tle innych państw Ameryki Łacińskiej i Karaibów oraz struktury kubańskiego systemu edukacji na początku XXI wieku, a także ostatnich tendencji i kierunków reform, zwłaszcza na poziomie edukacji wyższej (co istotne analiza poparta jest omówieniem wybranych wskaźników edukacyjnych). Kolejnym pozytywem było ukazanie współpracy edukacyjno-naukowej Kuby z ZSRR oraz państwami Afryki w ramach prowadzonej polityki zagranicznej opartej na solidarności.

Należy pochwalić Autorkę za wewnętrzną strukturę kolejnych trzech rozdziałów, które mają następujący układ: najpierw zarys rozwoju stosunków dwustronnych lub/i wielostronnych, dalej charakterystyka wybranych elementów polityki edukacyjnej omawianego obszaru geograficznego, a na koniec analiza form i przejawów współpracy w dziedzinie edukacji, nauki i kultury oraz jej znaczenia we wzmacnianiu wzajemnych stosunków dyplomatycznych i wynikających z tego obopólnych korzyści.

Na początku Rozdziału III. pt. „Stosunki edukacyjne Kuby i Stanów Zjednoczonych jako potencjalna droga do zażegnania historycznego konfliktu” w genezie stosunków między obu państwami celnie zdiagnozowano tło konfliktu, jego ewolucję, poszczególne fazy na przestrzeni lat oraz współczesny poziom relacji (próby normalizacji wzajemnych stosunków przez prezydenta Baracka Obamę, pogorszenie relacji za prezydentury Donalda Trumpa i nadzieje związane z prezydentem Joe Bidenem). Syntetycznie omówiono system oświatowy USA i uchwycono jego wyjątkową specyfikę oraz cechy charakterystyczne (powiązanie z rynkiem, konkurencyjność i innowacyjność). Ważnym było uwzględnienie głównych ideologii politycznych i teorii ekonomicznych w polityce edukacyjnej USA oraz porównanie wybranych elementów kubańskiego i amerykańskiego systemu oświatowego. Kluczowym dla analizy był ostatni (trzeci) podrozdział, gdzie dokonano przeglądu i interpretacji relacji edukacyjnych Kuby z USA w przeszłości i teraźniejszości (uwzględnienie przede wszystkim uwarunkowań politycznych). Docenić należy ogólne, a przy tym rzeczowe konkluzje zamieszczone na końcu tego rozdziału.

W Rozdziale IV. pt. „Stosunki edukacyjne Kuby i Ameryki Łacińskiej i Karaibów jako część projektu integracji regionu” kompetentnie przybliżono wspólne

korzenie historyczne, elementy kulturowe i językowe, a także zachodzące w ostatnich dekadach intensywne procesy integracyjne regionu Ameryki Łacińskiej i Karaibów oraz tamtejszą genezę oraz ewolucję systemów oświatowych, a szczególnie edukacji wyższej na tle przeobrażeń społecznych, politycznych i kulturowych: wpływ różnych koncepcji edukacyjnych (m.in. Simón Bolívar, Simón Rodríguez, José Martí, Darcy Ribeiro, Paul Freire), ideologii, nierówności społeczno-ekonomicznych, kwestii tożsamościowych czy ingerencji podmiotów zagranicznych. Merytorycznie uzasadnione, z uwagi na bliskie związki z Kubą, było oddzielne potraktowanie systemu oświatowego Wenezueli. Poza tym posługując się wskaźnikiem „siły państwa” podkreślono istotną pozycję Kuby w stosunkach międzynarodowych.

Dużą wartość poznawczą mają analizy komparatystyczne wskaźników edukacyjnych Kuby ze średnią Ameryki Łacińskiej i Karaibów, a także przegląd państw o najlepszych i najgorszych tych wskaźnikach w regionie (m.in. wykorzystanie wyników badań Latinoamerykańskiego Laboratorium Oceny Jakości Edukacji).

Prawidłowo nakreślono rolę Kuby w inicjatywach dotyczących zwalczania analfabetyzmu, rozwoju edukacji przedszkolnej, podstawowej, średniej i wyższej w regionie. Przy charakterystyce współpracy edukacyjnej, naukowej i kulturalnej na poziomie wyższym Kuby głównie skupiono się na relacjach z Wenezuelą, a także Meksykiem i Kolumbią, co należy uznać za uzasadnione. Ponadto omówiono syntetycznie tę współpracę z pozostałą częścią regionu.

W Rozdziale V. pt. „Stosunki edukacyjne Kuby i Unii Europejskiej jako istotna płaszczyzna współpracy dla zrównoważonego rozwoju i przemian społeczno-ekonomicznych na Kubie” istotnym przy analizie wzajemnych relacji było uwzględnienie zmian politycznych w Hiszpanii (upadek dyktatury gen. Francisco Franco i transformacja państwa w demokrację) oraz politykę USA wobec Kuby (zerwanie stosunków dyplomatycznych oraz polityka sankcji, blokady i izolacji międzynarodowej Kuby). W rozdziale tym istotnym było omówienie porozumienia pomiędzy Kubą a Unią Europejską, w szczególności w sferze współpracy edukacyjnej, naukowej i kulturalnej, zwłaszcza na poziomie szkolnictwa wyższego. Interesująca poznawczo była kolejna analiza komparatystyczna, a dotycząca

porównania oraz oceny metod stosowanych w polityce USA i Unii Europejskiej wobec Kuby.

Z dużą kompetencją przybliżono politykę edukacyjną Unii Europejskiej (założenia Traktatu Lizbońskiego i inne dokumenty) i jej ewolucję oraz jej międzynarodowy i globalny wymiar. Słusznie posiłkowano się różnymi wskaźnikami edukacyjnymi oraz skupiono się na edukacji na poziomie wyższym, a zwłaszcza współpracy edukacyjnej Kuby z Hiszpanią jako samodzielnego państwa oraz członka Unii Europejskiej.

* * *

Na uznanie zasługują liczne w rozprawie analizy komparatystyczne. Dzięki ich zastosowaniu możliwe było: określenie stopnia rozwoju edukacji na Kubie, w Ameryce Łacińskiej i Karaibach – porównanie podobnych wskaźników w perspektywie synchronicznej i diachronicznej; zweryfikowanie stopnia realizacji celów zawartych w strategiach Unii Europejskiej; usytuowanie Kuby w kontekście międzynarodowym i zdeterminowania jej pozycji na tle państw regionu oraz tych wysoko rozwiniętych. W kontekście relacji kubańsko-amerykańskich analiza ta dotyczyła zestawienia ich wewnętrznych, zewnętrznych i wzajemnych uwarunkowań, sposobu organizacji, zarządzania i finansowania systemów oświatowych, stopnia i charakteru udziału lokalnych społeczności oraz dominujących ideologii w edukacji.

Podsumowując, powyższe analizy komparatystyczne stanowią jeden z ważniejszych pozytywów tej rozprawy.

Autorka wykazała się umiejętnościami analitycznymi nie tylko w ujęciu komparatystycznym, ale także w badaniu: uwarunkowań historyczno-narodowych, politycznych, społecznych, ekonomicznych i kulturowych w polityce oświatowej badanych państw; dominujących ideologii i teorii w edukacji; systemów organizacji, zarządzania i finansowania oświaty; wzajemnych stosunków dyplomatycznych i edukacyjnych na tle istniejących uwarunkowań.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w trzech ostatnich rozdziałach Autorka pochyliła się nad niebezpiecznym, ale postępującym zjawiskiem zagrożenia dla równości w dostępie do edukacji wyższej i pogłębiania nierówności społecznych.

W Zakończeniu nie tylko dokonano podsumowania, ale przeprowadzono jeszcze pogłębioną analizę komparatystyczną i syntezę wyników badań, zestawiając kwestie edukacyjne badanych obszarów (Kuba, USA, Ameryka Łacińska i Karaiby oraz Unia Europejska) w sposób kompleksowy. Poza tym, zwrócono uwagę na dodatkowe aspekty wymagające dalszych badań (m.in. kwestie nierówności społecznych, rola polityki naukowej, technologicznej i innowacyjnej w społeczeństwie i gospodarce omawianych państw oraz ich stosunków z Kubą). Dokonano też analizy ilościowej wybranych wskaźników edukacyjnych Kuby w porównaniu z pozostałymi państwami, regionami i organizacjami międzynarodowymi (Wenezuela, Ameryka Łacińska, USA i Unia Europejska). Wartościowym było udane dokonanie zidentyfikowania wielostronnych korzyści na polu współpracy edukacyjnej, naukowej i kulturowej, z uwzględnieniem elementów prognostycznych. Poza tym syntetycznie, a przy tym merytorycznie odpowiedziano na cel główny i cele poboczne rozprawy oraz na pytania badawcze. Ponadto zweryfikowano ostatecznie hipotezy badawcze.

* * *

Należy podkreślić kompetencje terminologiczne Autorki, np. w kontekście używania określeń „Ameryka Łacińska”, „Ameryka Południowa”. „Ameryka Łacińska i Karaiby”, „Wielkie Karaiby”, „Iberoameryka”. Podobnie jak większość współczesnych badaczy region karaibski traktuje jako całkowicie odrębną strefę, należąca do Ameryki Łacińskiej na zasadzie federacyjnej (Ameryka Łacińska i Karaiby). Kompetencje dotyczą też terminów hiszpańskojęzycznych jak np. „Guerra Necesaria”.

* * *

Wysoko należy ocenić stronę formalną rozprawy. Została ona przygotowana bardzo starannie pod względem edytorskim. Brak jest zasadniczych uwag dotyczących języka wykładu, błędów literowych i interpunkcyjnych czy aparatu naukowego. Precyzyjnie stosowano nazewnictwo w języku hiszpańskim. Na podkreślenie zasługuje bardzo staranne przygotowanie przypisów i ich różne rodzaje oraz znacząca liczba (840 przypisów).

Ważnym pozytywem rozprawy jest bogactwo i różnorodność wykorzystanych źródeł, a przede wszystkim opracowań. Bibliografia podzielona została na następujące części: Literatura; Słowniki, encyklopedie i leksykony; Źródła prawa, Publikacje instytucji i organizacji edukacyjnych, Publikacje międzynarodowych organizacji oświatowych, Publikacje instytucji UE, Publikacje rządowe, Źródła internetowe (Materiały audiowizualne, Strony internetowe instytucji UE, Internetowe strony rządowe, w tym: Państwa członkowskie UE, Stany Zjednoczone, Pozostałe państwa); Inne źródła internetowe.

Jak wskazano wcześniej tak bogate i różnorodne wykorzystanie źródeł i opracowań naukowych zasługuje na kolejne docenianie wartości tej rozprawy.

* * *

Uwagi i sugestie dotyczą przede wszystkim kwestii formalnych, a w marginalnym stopniu merytorycznych. Zdecydowanie więcej jest sugestii niż uwag i mają one charakter bardziej fakultatywny niż obligatoryjny.

Pożądanym zbiegiem byłoby w warstwie teoretycznej oprzeć badania na bazie paradygmatu „miękkiej siły” w stosunkach międzynarodowych oraz umiejscowić politykę edukacyjną Kuby wobec zagranicy w ramach dyplomacji publicznej czy dyplomacji edukacyjnej i naukowej.

Warto byłoby zastanowić się nad doprecyzowaniem tytułu rozprawy, w kontekście ostatniego członu („z wybranymi państwami”) lub nawet zrezygnować z niego, gdyż zakres analizy obejmuje najważniejsze obszary geograficzne czy państwa z punktu widzenia rozwiązania problemu badawczego. Przedmiotem analizy są bowiem stosunki edukacyjne Kuby nie tylko z jednym państwem Stanami Zjednoczonymi, ale z całym regionem Ameryki Łacińskiej i Karaibów oraz z Unią Europejską.

W niektórych, jednakże nielicznych, fragmentach rozprawy zbyt często Autorka powołuje się tylko na kilku badaczy, np. K. Krzywicka, M.F. Gawrycki, N. Bloch, J.K. Thieme, W. Dobrzycki, A. Włoch, B. Śliwierski.

W odniesieniu do światowych rankingów uczelni wyższych proponowałbym uwzględnić najbardziej popularny i przywoływany Ranking Szanghajski, który bardziej pokazuje dominację amerykańskich uczelni niż inne rankingi.

W wykresie 2 pt. „Długość trwania rządów dyktatorialnych w Ameryce Południowej” należałoby słowo „dyktatorialnych” zamienić na „dyktatorskich” (s. 153). Z kolei w tabeli 10 dla USA w rubryce pt. „Edukacja średnia (ukończenie pierwszego etapu brutto, %) podano wartość powyżej 100%, a mianowicie 103,4% (2018), co wymaga wyjaśnienia.

Proponowałbym przy omawianiu relacji Kuby i Unii Europejskiej, w szczególności Hiszpanii, nie używać sformułowania „społeczeństwa obywatelskiego obu stron” (s. 13), gdyż na Kubie trudno jeszcze mówić o społeczeństwie obywatelskim.

W tytule Rozdziału II. należałoby doprecyzować ostatni jego człon („Polityka edukacyjna na Kubie w XX i XXI wieku”). W związku z faktem, że dopiero rozpoczęła się trzecia dekada XXI wieku proponowałbym używać zwrotu nie w „XXI wieku”, ale „na początku XXI wieku”. Ta sama uwaga dotyczy Podrozdziału 2.3. w tym rozdziale („Struktura systemu oświaty oraz polityka edukacyjna Kuby w XXI wieku”).

Można sformułować też kilka drobnych sugestii językowych. Podkreślając walory Wstępu rozprawy proponowałbym używać w nim czasu przeszłego niedokonanego, nie czasu przeszłego dokonanego. W tytule Rozdziału III. występuje słowo „zażegnania”. Można byłoby użyć innego terminu, gdyż według Słownika języka polskiego PWN „zażegnać — zażegnawać” to przede wszystkim „nie dopuścić do czegoś złego”.

W analizach komparatystycznych warto też uwzględnić specyfikę systemów oświatowych porównywanych państw czy regionów, np. zaliczanie w amerykańskich statystykach High Schools do edukacji wyższej.

Doceniając kompetencje terminologiczne Autorki proponowałbym dokonać rozstrzygnięć dotyczących dwóch terminów: „polityka edukacyjna” i „polityka oświatowa”. Autorka wymiennie stosuje te terminy, co powinna zasygnalizować, zwłaszcza, że część badaczy rozgranicza ich znaczenie pojęciowe.

Puryzm terminologiczny sugeruje, aby w kontekście analizy politycznej posługiwać się terminem „system polityczny” i znaczeniem tego terminu, a nie bardziej prawniczym określeniem „ustrój państwa”.

Przy sformułowanych sześciu szczegółowych celach badawczych, ostatni z nich, warto byłoby osadzić w kontekście wzajemnych stosunków edukacyjnych Kuby z badanymi państwami.

We Wstępie, przy charakterystyce Rozdziału IV i w innych fragmentach proponowałbym używać dwuczłonowego terminu „Ameryka Łacińska i Karaiby”, a nie tylko tego pierwszego (np. s. 13-15).

W opracowaniu naukowym należy unikać zwrotów publicystycznych, np. „Okres panowania Fulgencia Batisty miał też swoje ciemne strony” (s. 59).

Wśród nielicznych wskazówek bibliograficznych, chciałbym zwrócić uwagę na to, że w kontekście polityki oświatowej USA Autorka powinna sięgnąć przede wszystkim do dorobku nauki amerykańskiej, oprócz publikacji autorów polskich. Poza tym w ogólnych kwestiach dotyczących polityki edukacyjnej wartościowym zabiegiem byłoby sięgnięcie do publikacji anglojęzycznych, zwłaszcza współczesnych.

* * *

Z przekonaniem stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego jakim była analiza polityki edukacyjnej Kuby jako elementu polityki wewnętrznej, a przede wszystkim zagranicznej tego państwa. Autorka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w zakresie polityki edukacyjnej, szeroko pojętych stosunków międzynarodowych, polityki zagranicznej i relacji dwu i wielostronnych aktorów międzynarodowych. Oprócz wiedzy politologicznej, skorzystała z dorobku innych dyscyplin nauk społecznych, głównie pedagogiki, a także socjologii i ekonomii (obecnie w oficjalnej terminologii: pedagogiki, nauk socjologicznych i nauk ekonomicznych).

Rozprawa ma walory aplikacyjne, bowiem wyniki badań, zwłaszcza przeprowadzona komparatyka, mogą być pomocne w określeniu roli edukacji w społeczeństwie, polityce i gospodarce, dążeniu do poprawy jakości edukacji, poszukiwania wspólnych rozwiązań na określone problemy (lokalne, regionalne i globalne) tak edukacyjne, jak i społeczno-ekonomiczne i polityczne, a także w przewidywaniu możliwych kierunków rozwoju, potencjalnych szans i zagrożeń. Warte podkreślenia jest także uwzględnienie w rozprawie aspektu prognostycznego.

Poza tym rozprawa ma walor edukacyjny, bowiem przyczynia się do lepszego zrozumienia procesów zachodzących na Kubie oraz wagi współpracy edukacyjnej, naukowej i kulturalnej dla rozwoju współczesnych społeczeństw, zrozumienia i zbliżenia kulturowego, współpracy na rzecz rozwoju oraz wzmocnienia wzajemnych stosunków międzypaństwowych.

Ma też inny walor, bardziej ogólny, część Rozdziału I. stanowi bardzo dobry przykład dyskursu naukowego nad współczesną rolą edukacji i wychowania oraz stojącymi przed nami wyzwania w tym zakresie.

Trzeba też podkreślić dużą samodzielność Autorki w procesie badawczym. Wykazała się także dystansem poznawczym, co przyczyniło się do obiektywizmu analitycznego. Potrafi też dokonywać krytycznej analizy problemu, np. negatywna weryfikacja opinii o złym stanie edukacji na Kubie przed rewolucją 1959 roku.

Treść rozprawy w pełni wpisuje się w dyscyplinę nauki o polityce i administracji, a jej poziom merytoryczny predysponuje, po uwzględnieniu uwag i sugestii, do wydania jej drukiem.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska magister mgr Natalii Marcinkowskiej pt. „Polityka edukacyjna Kuby oraz jej znaczenie w rozwoju wzajemnych relacji z wybranymi państwami” spełnia wymogi art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (jt. Dz. U. 2020, poz. 85 ze zm.) i może być dopuszczona do dalszego procedowania w tym zakresie.

Andrzej Zuhowski